

Pobačaj kao bioetički izazov

Ivan Cifrić

Odsjek za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb, Hrvatska
e-mail: icifric@ffzg.hr

Dinka Marinović Jerolimov

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Zagreb, Hrvatska
e-mail: dinka@idi.hr

SAŽETAK Pobačaj je jedan od indikatora koji ukazuje na prijeporne bioetičke rasprave u modernom društvu, on je indikator društvenoga i osobnoga odnosa prema nerođenom životu. Dosadašnji diskurs pokazao je dva temeljna stajališta, a svako se na svoj način argumentira. Jedno stajalište dopušta pobačaj u određenim slučajevima – kada se radi o teškom oštećenju fetusa, kada je žena neudana, kada bračni par ne želi više djece, te u slučaju lošega ekonomskog stanja. Drugo stajalište je za zabranu pobačaja, također s različitom argumentacijom – jer je zločin i nemoralan čin, jer ugrožava život žene i jer ugrožava demografski opstanak naroda. Pitanje je tko o tome treba odlučiti? Po jednim pobačaj treba zakonom regulirati, bez obzira radilo se o zabrani ili u nekim slučajevima dopuštenju pobačaja, a po drugima nije potrebna zakonska regulativa pobačaja nego odluku treba prepustiti ženi.

U radu su prikazani rezultati empirijskoga istraživanja provedenoga u Hrvatskoj 2004. godine na reprezentativnom uzorku odrasle populacije (N = 2.220), a primijenjen je poseban instrument za percepciju pobačaja. Cilj je rada ukazati na odnos između mišljenja ispitanika o pobačaju i ne/religioznosti, odnosu prema životu poslije smrti, eutanaziji, samoubojstvu i kloniranju, te povezanost stavova o pobačaju i sociodemografskih obilježja ispitanika.

Rezultati su pokazali da je svega trećina ispitivane populacije za zakonsku zabranu pobačaja dok ih 46% misli da to pitanje ne treba regulirati zakonom. Značajan dio ispitanika (62%) smatra da odluku o pobačaju treba prepustiti ženi. U slučajevima kada smatraju da pobačaj treba biti dopušten, ispitanici najviše odobravaju pobačaj iz medicinskih razloga. S obzirom na religijsku samoidentifikaciju, “uvjereni vjernici” izdvajaju se kao skupina znatno sklonija zabrani pobačaja od ostalih ne/religioznih skupina. Zabranu pobačaja najskloniji su ispitanici koji vjeruju u kršćansku koncepciju zagrobnoga života, kao i oni kojima je neprihvatljivo samoubojstvo, eutanazija i kloniranje čovjeka. S obzirom na sociodemografske pokazatelje, zabranu pobačaja najčešće su skloni ispitanici s nižim stupnjem obrazovanja. Značajnu sklonost zabrani pokazuju ispitanici kojima je vjera važna u životu, ispitanici starije dobi i oni iz

manjih (ruralnih) sredina. Navedeni rezultati upućuju na već utvrđenu veću rasprostranjenost tradicionalnoga sustava vrijednosti u određenim dijelovima populacije (najreligiozniji ispitanici), kao i veće rasprostranjenosti modernoga, liberalnoga sustava vrijednosti kod manje religioznih i nereligioznih dijelova populacije.

Ključne riječi: pobačaj, religioznost, umiranje, život, eutanazija.

Primljeno: veljača 2008.

Prihvaćeno: veljača 2008.

1. Uvod

1.1. Govor o pobačaju govori o životu i smrti

Govoriti o pobačaju znači govoriti o temi čovjekova postojanja koja u sebi uključuje život i smrt i njihove različite aspekte, te ima simbolično značenje govora o ljudskoj egzistenciji. U tom smislu pitanje pobačaja neminovno je i značajno bioetičko pitanje. Naime, čovjek je odgovoran za ljudski, ali i sav ostali život (Cifrić, 2007). Pobačaj znači nasilni prekid nastanka života i potencijalnoga ovozemaljskog ljudskog bića, bez obzira na to što se shvaća pod prekidom, ubojstvo osobe ili eliminacija neželjene organske tvorevine. U svakom slučaju, pobačaj znači smrt – prekid potencijalne životne aktivnosti, a njegova zabrana potencijalno novi život.

O smrti postoje religijski i a(nti)religijski pristup. Religijski pristup podrazumijeva da ovozemaljska smrt nije kraj ljudskoga života. Smrt (kao i život) tematizirana je u svim velikim religijama (Barloewen, 2000.), a pristupi i tumačenja su različiti. U kršćanstvu tek nakon čovjekove smrti počinje novi istinski život u transcenciji. Individualna smrt samo je prijelaz u drugačiji život, “kriterij” za nastavak transcendentnoga života. U nekim drugim religijama (budizam, hinduizam) postoji pak vjerovanje u reinkarnaciju, ponovno rođenje.

Prema nereligijskom pristupu smrt je nešto što nas se ne tiče. Tipičan primjer je epikurovski odgovor (Epikur, 1957.) po kojemu nas se, sve dok živimo, smrt ne tiče. Život treba živjeti i u njemu uživati, ali bez težnje za besmrtnošću. Kad nastupi smrt, tada nas više nema, pa nas se i u tom slučaju ne tiče. Zato o smrti ne treba brinuti. Antireligijski, ateistički odgovor je sličan – ne postoji život poslije smrti. Ovozemaljska smrt je konačna smrt živoga, organskoga bića. U životu treba postići maksimalnu puninu ljudskosti ostvarivanjem ljudske kreativnosti.

Smrt i život nisu dvije krajnje točke iako se smrt i život međusobno isključuju. Čovjek istodobno živi i umire, i ne može svoju svijest osloboditi od tema života i smrti. Razgovor o smrti ne treba izbjegavati jer njegovo izbjegavanje znači izbjegavanje govora o životu. Nije riječ samo o govoru o smrti nego o življenju sa smrću, s umiranjem. Sociološki promatrano umiranje je društveni proces povezan s ritualima i simbolikom (Müller, 2005.) kojim se danas bavi sociologija umiranja – *thanato*

sociologija (Knoblauch i Zingerle, 2005.). No, na to trajno i teško pitanje ipak svaki čovjek mora sam tražiti odgovor iako “konačnoga racionalnog, teorijskog odgovora nema, nego je u zadnjoj instanci stvar praktičnoga doživljavanja, aracionalnoga ili nadracionalnoga vjerovanja ili nevjerovanja” (Skledar, 2005.:375).

1.2. Pobačaj kao bioetički problem/izazov

Iako je pobačaj poznat u svim društvima tijekom ljudske povijesti, tek je u modernom društvu postalo masovnije i diskurzivno transparentnije pitanje odnosa prema embriju. Tako se danas pitanju pobačaja otvorenije pristupa, a i sredstva pobačaja su se modernizirala. Međutim, moralni problem ostaje.

U ruralnom društvu u kojemu je religija bila glavni izvor moralne regulacije postupaka u životu, pobačaj se izrazito shvaćao i osuđivao kao grijeh, što je i danas slučaj u religiji. Riječ “grijeh” imala je veću težinu nego riječi “nemoralno” ili “protuzakonito”.

U postmodernom sekulariziranom društvu religijska interpretacija pobačaja verbalno se pomiče u neke druge sfere kao što je moralna, socijalna ili politička, kao i u opći kontekst odnosa modernoga društva prema životu. Posebno se teološke rasprave o pobačaju usmjeravaju na problem odgovornosti i moralnoga statusa embrija kao bioetičkoga pitanja (Matulić, 2006.; Tomašević, 2004.:108–135). Pri tome se pitanje odgovornosti i moralnosti odnosi kako na osobu koja se želi riješiti trudnoće tako i na osobu koja joj pomaže – primjerice liječnika. U svezi pitanja moralnoga statusa embrija u raspravama postoje “za” i “protiv” argumenti, odnosno “opcija života” i “opcija izbora” (široko elaborirana u Goldberger, 2005.:423).

Jedan opći tip takve argumentacije – SKIP argumentacija, polazi od četiriju argumentata kojima se dokazuje ili osporava dostojanstvo ljudskoga embrija (Damschen; Schönecker, 2003.). Argument vrste (*Speciesargument*) dokazuje da svaki član ljudske vrste ima dostojanstvo, pa ga tako ima i embrij. Argument kontinuuuma (*Kontinuumsargument*) dokazuje sposobnosti ljudskoga bića kao osnove dostojanstva (primjerice, autonomija volje). Otuda dostojanstvo i embriju. Argument identiteta (*Identitätsargument*) dokazuje identitet odrasle moralne osobe i embrija. Konačno, argument potencijaliteta (*Potentialitätsargument*) dokazuje da je embrij potencijalni čovjek i po tome ima dostojanstvo čovjeka.

Sekularni govor o pobačaju podrazumijeva neke druge aspekte: socijalne (u nekim sredinama je npr. društveno neprihvatljivo da žena rodi nevjenčana), ekonomske (veći broj djece postaje ekonomski problem obitelji), zdravstvene (pobačaj ili trudnoća kao moguća opasnost za zdravlje žene u nekim okolnostima), političke (kao briga za zdravlje nacije, ali i kao pitanje demografske obnove, te posebno prava na pobačaj kao ljudskoga prava žena) itd. Pitanje pobačaja postaje temeljem napetosti (u globalnom kontekstu) i sporova između države i Crkve, pa tako i u

našem sociokulturnom kontekstu. Crkva na pitanje pobačaja gleda “ujedno na humanističko, etičko, vjersko i civilizacijsko pitanje, a također je dio pitanja o opstanku u demografskom pogledu”, pa je shvatljivo “da će na ovom polju biti velikih napetosti između Crkve, koja štiti načelnu nepovredivost čovjeka i svakoga drugog bića – rođenoga i nerođenoga, i države koja je prisiljena donositi zakone u društvu koje nosi u sebi određene civilizacijske elemente nadahnute kršćanstvom, ali koje je pluralističko, te ima i drugih vrijednosnih komponenti” (Valković, 1997.:211). Iako se i u Crkvi smatra da treba uzeti u obzir prvenstveno socijalne, medicinske, gospodarske i općenito kulturne mjere, ipak je za nju centralna “zaštita naravnoga ‘prava na život’ svakoga ljudskog bića, koje garantira Ustav” (Valković, 1997.:210). Ukazuje se i na značenje enciklike Ivana Pavla II. *Evangelium vitae* kao izazova današnjoj civilizaciji usmjerenoj “prema materijalnom i kvantitativnom (stoga konačno ‘kultura smrti’), usko doživljajnom i trenutnom (u stilu razvikane ‘postmoderne’)” (Valković, 1997.:211).

U radu smo u konceptualnom pogledu slijedili dosadašnji prepoznatljivi opći diskurs “za” i “protiv” pobačaja, a u kojemu su se iskristalizirali različiti argumenti za zakonsku zabranu i za dopuštenje pobačaja. Tako smo u izradi instrumenta uzeli u obzir nekoliko aspekata: moralni, životni, natalitetni, zdravstveni (fetus), bračni, socijalni, ekonomski i argument prava žene, koje smo operacionalizirali u obliku 10 tvrdnji (čestica na instrumentu).

U objašnjenju rezultata treba imati na umu kontekstualni aspekt hrvatskoga društva, kojega nismo posebice istraživali, nego smo pokušali objasniti rezultate o pobačaju putem nekoliko kriterijskih varijabli za koje smo pretpostavili da imaju neku vezu sa stavom o životu: a) religijska samoidentifikacija, b) mišljenje o životu poslije smrti i c) odnos prema samoubojstvu, eutanaziji i kloniranju. Naime, iz dosadašnjih istraživanja utvrđeno je da su religiozni ispitanici, poglavito kršćani, u većem stupnju protivnici pobačaja (Goldberger, 2005.). Mišljenje o životu poslije smrti relevantno je zato što se vjerovanje u život poslije smrti odražava i na shvaćanje pobačaja kao ubojstva što, naravno, ne znači da svi kršćani vjeruju u postojanje života poslije smrti. Prema rezultatima istraživanja na kojem se temelji ova analiza, u život poslije smrti vjeruje 52% ispitanika, sumnja 27% dok ih 21% ne vjeruje. Pri tome treba imati na umu da se radi o uzorku populacije u kojoj je 90% deklariranih katolika i 78% onih koji su izjavili da su religiozni. Odnosi prema samoubojstvu, eutanaziji i kloniranju relevantni su stoga što oni koji su skloni samoubojstvu, tj. skloni “dignuti ruku na sebe”, vjerojatno pobačaj ne shvaćaju kao uništenje života ili u najmanju ruku neko zlo. Slično je i s eutanazijom. Sklonost da se drugom “pomogne” umrijeti vjerojatno je bliska shvaćanju da “smrt” fetusa nije neko “grješno” ili krivično djelo. Također smo pretpostavili da sklonost ispitanika kloniranju vjerojatno znači uvjerenje da je moguće tehnički reproducirati život, te da im je stoga blisko stajalište o dopuštenju pobačaja.

Pretpostavili smo, također, da je stav o pobačaju povezan i s različitim sociodemografskim obilježjima ispitanika, kao što su spol, dob, mjesto rođenja i stanovanja, te stupanj obrazovanja.

1.3. Metodologija istraživanja

Cilj ovoga rada je analiza stavova ispitanika prema pobačaju i utvrđivanje povezanosti tih stavova sa samoprocjenom religioznosti ispitanika, percepcijom života poslije smrti, odnosom prema samoubojstvu, eutanaziji i kloniranju, te sa sklopom odabranih prediktora (sociodemografskim obilježjima i važnosti vjere u životu ispitanika).

Prikazani rezultati su iz istraživanja *Društvene i religijske promjene u Hrvatskoj* Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu provedenoga 2004. godine na uzorku odrasle populacije od 2.220 ispitanika. Istraživanje je provedeno metodom ankete, uz individualno anketiranje ispitanika. Ovaj rad obuhvaća specifična pitanja usmjerena na problematiku pobačaja dok su podaci o osnovnim religijskim dimenzijama, te osnovni podaci o pobačaju iz toga istraživanja već objavljeni (*Sociologija sela*, 2, 2005.)

U radu smo postavili sljedeće hipoteze:

H1 – Ne postoji dominantno stajalište o (zabrani ili dopuštenju) pobačaja koje bi zastupala većina ispitanika. Odnos prema pobačaju (zabrana ili dopuštenje) ovisan je o argumentacijskom sklopu.

H2 – S obzirom da ne postoji konsenzus o odnosu prema pobačaju, očekuje se faktorska struktura tvrdnji koja će odražavati ambivalentnost mišljenja ispitanika i diskursa.

H3 – Skupina “uvjerenih vjernika” statistički se značajno razlikuje u odnosu prema pobačaju od ostalih skupina ispitanika na skali religijske samoidentifikacije. Uvjereni vjernici značajno su skloniji “zabrani” pobačaja, a ostale skupine ispitanika više sklone “dopuštenju” pobačaja.

H4 – Skupina ispitanika sklona kršćanskom učenju o sudbini duše nakon smrti statistički se značajno razlikuje od ostalih skupina ispitanika glede odnosa prema pobačaju. Ispitanici skloni kršćanskom učenju o duši relativno su skloniji prihvaćanju “zabrane” pobačaja dok su ostali relativno skloniji “dopuštenju” pobačaja.

H5 – Statistički značajno razlikuju se ispitanici koji ne prihvaćaju samoubojstvo, eutanaziju i kloniranje čovjeka glede “zabrane” pobačaja od ostalih ispitanika. Oni su relativno skloniji “zabrani” pobačaja, a potonji “dopuštenju” pobačaja.

H6 – Postoji povezanost između utvrđenih faktora (“zabrana pobačaja” i “dopuštenje pobačaja”) i većine sociodemografskih obilježja. Neki prediktori bolje objašnjavaju odnos prema pobačaju, a neki slabije. Pretpostavljamo da od svih prediktora obrazovanje i religioznost ispitanika najbolje objašnjavaju faktor “zabrana” pobačaja.

Za istraživanje odnosa prema pobačaju izrađen je osnovni instrument od 10 tvrdnji (6 koje se odnose na dopuštanje pobačaja zakonom i 4 koje se odnose na zabranu pobačaja zakonom). Tvrdnje su sljedeće: Pobačaj treba dopustiti u slučaju teškoga oštećenja fetusa; Zakonom treba dopustiti da žena sama odlučuje o pobačaju; Pobačaj ne treba regulirati zakonom; Pobačaj treba dopustiti u slučaju izrazito lošega ekonomskog stanja obitelji; Pobačaj treba dopustiti kada bračni par ne želi više djece; Pobačaj treba dopustiti kada žena nije udana; Pobačaj treba zabraniti zakonom; Pobačaj treba zabraniti zakonom jer ugrožava život žene; Pobačaj treba zabraniti zakonom jer je zločin i težak moralni nered; Pobačaj treba zabraniti zakonom jer ugrožava demografski opstanak naroda.

Pored njega primijenjeni su i drugi instrumenti iz upitnika. U analizi su korišteni:

- Skala religijske samoidentifikacije od 6 stupnjeva. Ispitanici su odgovarali na pitanje “Kad bi Vas netko pitao o Vašem odnosu prema religiji, gdje biste Vi sami sebe svrstali?” Ponuđeni odgovori bili su: Uvjereni sam vjernik i prihvaćam sve što moja vjera uči; Religiozan/na sam premda ne prihvaćam sve što moja vjera uči; Dosta razmišljam o tome, ali nisam na čistu vjerujem li ili ne; Prema religiji sam ravnodušan; Nisam religiozan iako nemam ništa protiv religije; Nisam religiozan i protivnik sam religije.
- Skala važnosti vjere u životu. Na pitanje “Koliko je Vama osobno važna vjera u životu?”, ispitanici su birali između sljedećih ponuđenih odgovora: Izrazito nevažna; Malo važna; Djelomično važna i Izrazito važna.
- Pitanje o odnosu prema životu poslije smrti. Na pitanje “Što mislite o životu poslije smrti?”, ispitanici su birali između sljedećih ponuđenih odgovora: Poslije smrti duša boravi u raji ili paklu, ovisno o djelima počinjenim u zemaljskom životu; Poslije smrti duša se ponovo utjelovljuje i nastavlja živjeti; To se ne može dokučiti; Ne postoji život poslije smrti; Ne razmišljam o tome i Ne znam.
- Pitanja o sociodemografskim obilježjima ispitanika.

U analizi su korištene različite statističke (bivarijatne i multivarijatne) metode obrade podataka: distribucija frekvencija i postoci; za utvrđivanje faktorske strukture primijenjena je komponentna analiza pod GK kriterijem redukcije dimenzionalnosti; na utvrđenim faktorima rađena je analiza varijance s obzirom na religijsku samoidentifikaciju, stav o životu poslije smrti, stav o samoubojstvu, eutanaziji i kloniranju. Za objašnjenje dobivenih faktora primijenjena je regresijska analiza na prediktorskom sklopu (obrazovanje, religioznost, važnost vjere u životu, mjesto rođenja, mjesto stanovanja, dob i spol). U obradi je primijenjen programski paket SPSS.

2. Analiza rezultata

2.1. Stavovi o pobačaju – distribucija frekvencija i faktori¹

a) Distribucije rezultata

Tablica 1.

Stavovi o zakonskom reguliranju pobačaja (%)

	Ne slažem se	Niti se slažem niti ne slažem	Slažem se	M
Zabraniti zakonom	52,8	17,3	30,0	2,59
Zabraniti – zločin i težak moralni nered	51,6	16,4	32,1	2,66
Zabraniti – ugrožava život žene	46,9	18,0	35,1	2,79
Zabraniti – ugrožava demografski opstanak naroda	52,2	18,1	29,8	2,60
Dopustiti – teško oštećenje fetusa	10,9	15,5	73,7	4,10
Dopustiti – žena nije udana	39,7	26,2	34,2	2,88
Dopustiti – bračni par ne želi više djece	36,8	23,8	39,4	3,02
Dopustiti – izrazito loše ekonomsko stanje obitelji	35,3	22,5	42,2	3,08
Žena sama odlučuje	23,4	14,8	61,9	3,71
Ne regulirati zakonom	34,4	19,5	46,0	3,23

Nešto preko polovice ispitanika (52,8%) ne prihvaća zakonsku zabranu pobačaja dok se za zakonsku zabranu pobačaja izjasnilo manje od trećina ispitanika (30,0%). Tri su razine zastupljene u stavovima o zakonskoj zabrani: moralno-teološka – pobačaj je zločin i težak moralni nered²; individualno-zdravstvena – pobačaj ugrožava život žene i nacionalno-demografska – pobačaj ugrožava opstanak naroda. Svaka od ovih razina može se u empirijskim istraživanjima dodatno specificirati, a razine ovdje samo signiraju područja argumentacije o zabrani pobačaja. U sve tri razine postotak onih koji prihvaćaju dotične argumente za zabranu pobačaja kreće se od 29,8% do 35,1%. Oko polovice ispitanika odbacuje svaku od tri navedene argumentacije u prilog zabrani pobačaja.

¹ Rezultati su izloženi na znanstvenom skupu *6. lošinjski dani bioetike* u organizaciji Hrvatskoga filozofskog društva i Hrvatskoga bioetičkog društva u Malom Lošinj 2007. godine.

² Ovu smo česticu formulirali iz stava o pobačaju iznesenom u pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes*, 51 (*Dokument Drugoga vatikanskog koncila*) koja pobačaj osuđuje kao užasan zločin (str. 386), te stava Ivana Pavla II. iznesenoga u njegovoj enciklici *Evangelium vitae* (1997.:112), po kojem je pobačaj “teški moralni nered jer sadrži ubojstvo nedužnoga ljudskog bića...”.

Što se tiče mišljenja o dopuštenju pobačaja, navedena su četiri tipa argumentacije: zdravstveni – oštećenje fetusa; moralni – ako žena nije udana; planiranje obitelji – kada bračni par ne želi više djece, te obiteljsko-ekonomski – u slučaju izrazito lošega ekonomskog stanja obitelji. Najveći postotak ispitanika dopušta pobačaj u slučaju teškoga oštećenja fetusa (73,7%). U ostala tri slučaja postoci prihvatanja pobačaja gotovo su upola manji. Dva stava posebno su naznačena – liberalni stav koji odluku o pobačaju smatra pitanjem prava žene i stav da pobačaj ne treba regulirati zakonom. Stav da žena sama odlučuje o pobačaju prihvaća 61,9% ispitanika, a deregulacijski stav prihvaća 46,0% ispitanika.

Rangovi aritmetičkih sredina pokazuju da su vrijednosti u prilog zakonskoj zabrani niže od vrijednosti o dopuštenju pobačaja. Na prvom mjestu za dopuštenje pobačaja argumentacija je teškoga oštećenja fetusa ($M = 4,10$), zatim odluka žene ($M = 3,71$). Najkraće rečeno, za dopuštenje pobačaja ispitanici u prosjeku najviše uvažavaju medicinski razlog stanja fetusa i socijalno-politički razlog slobode i prava žene. Treba naglasiti da ovaj potonji razlog nešto više uvažavaju žene, ali i gotovo polovica ispitivane muške populacije. Stoga se s pravom može postaviti pitanje o utjecaju religije na formiranje stava o pobačaju, tj. utjecaja religije na određene aspekte života ispitanika. Naime, i ovi podaci potvrđuju nalaze drugih istraživanja o značajnom odstupanju stanovnika Hrvatske od vrijednosti tradicionalnoga religijskog morala, posebno kod stavova o seksualnosti i braku (Baloban, Črpić, 1998., 2000., 2000a.; Marinović Jerolimov, 2002.), te pobačaju (Goldberger, 2005.).

b) Faktorska struktura

Tablica 2.

Stavovi o pobačaju – faktorska struktura (varimax)

	Zabrana pobačaja	Dopuštenje pobačaja
Zabraniti zakonom jer je zločin i težak moralni nered	.913	
Zabraniti zakonom jer ugrožava život žene	.907	
Pobačaj treba zabraniti zakonom	.895	
Zabraniti zakonom jer ugrožava demografski opstanak naroda	.891	
Zakonom dopustiti da žena sama odlučuje o pobačaju	-.547	.533
Pobačaj ne treba regulirati zakonom	-.432	.460
Pobačaj dopustiti – bračni par ne želi više djece		.838
Pobačaj dopustiti – izrazito loše ekonomsko stanje u obitelji		.834
Pobačaj dopustiti – žena nije udana		.801
Pobačaj dopustiti – teško oštećenje fetusa		.648

Ekstrahirani faktori tumače 73,09% varijance.

Faktorskom analizom dobivena su dva faktora. Čestice su korelirane po logici *zabrane*, odnosno *dopuštenja* pobačaja. Ovakva logika faktorskih struktura na svoj način odražava generalno prihvaćanje zabrane pobačaja (*pro-life*) i prihvaćanje dopuštenja pobačaja (*pro-choice*) kao stanje diskursa o pobačaju.

U prvom faktoru četiri su pozitivno korelirane varijable koje se odnose na zakonsku zabranu pobačaja i dvije negativno korelirane varijable. Jedna se odnosi na dopuštenje pobačaja, a druga govori o nepotrebnom zakonskom reguliranju. U ovom faktoru obje u osnovi znače da ne treba dopustiti ženi da sama odlučuje o pobačaju i da pobačaj treba regulirati zakonom. Faktor je nazvan “zabrana pobačaja”.

U drugom faktoru četiri su pozitivno korelirane varijable koje govore o razlozima dopuštenja pobačaja i (prethodno spomenute) dvije – žena sama odlučuje o pobačaju i pobačaj ne treba regulirati zakonom. Ovaj faktor nazvan je “dopuštenje pobačaja”.

2.2. Religioznost i pobačaj

Prije nego što analiziramo povezanost između religijske samoidentifikacije i pobačaja, navest ćemo strukturu religijske samoidentifikacije. Religijska samoidentifikacija utvrđena je distribucijom odgovora ispitanika na ponuđenoj skali od 6 stupnjeva.

Tablica 3.
Religijska samoidentifikacija (%)

Odnos prema religiji	%
Uvjereni sam vjernik i prihvaćam sve što moja vjera uči	40,5
Religiozan sam premda ne prihvaćam sve što moja vjera uči	37,6
Dosta razmišljam o tome, ali nisam na čistu vjerujem li ili ne	7,1
Prema religiji sam ravnodušan	6,3
Nisam religiozan iako nemam ništa protiv religije	7,8
Nisam religiozan i protivnik sam religije	0,7

Rezultati pokazuju da se najveći postotak ispitanika izjasnio kao religiozan – njih ukupno 78,1%. Ostalih 21,9% su neodlučni, ravnodušni, oni koji ne vjeruju, te protivnici religije. Za utvrđivanje povezanosti ne/religioznosti i stavova o pobačaju koristili smo analizu varijance. Podaci s obzirom na religijsku samoidentifikaciju i faktor “zabrana pobačaja” prikazani su u tablici 4.

Tablica 4.

“Zabrana pobačaja” s obzirom na religijsku samoidentifikaciju (analiza varijance)

	M	Kontrast
Uvjereni sam vjernik i prihvaćam sve što moja vjera uči	.446	1 > ostali
Religiozan sam premda ne prihvaćam sve što moja vjera uči	-.249	
Dosta razmišljam o tome, ali nisam na čistu vjerujem li ili ne	-.327	
Prema religiji sam ravnodušan	-.321	
Nisam religiozan iako nemam ništa protiv religije	-.494	
Nisam religiozan i protivnik sam religije	-.762	

F = 73,098; p < 0,01

Rezultati pokazuju da su faktoru “zabrana pobačaja” relativno najviše skloni “uvjereni vjernici” koji prihvaćaju sve što ih njihova vjera uči (.446), a najmanje oni nereligiozni (-.494) i protivnici religije (-.762). Najveće statistički značajne razlike utvrđene su između skupine “uvjerenih vjernika” i svih ostalih ispitanika.

Tablica 5.

“Dopuštanje pobačaja” s obzirom na religijsku samoidentifikaciju (analiza varijance)

	M	Kontrast
Uvjereni sam vjernik i prihvaćam sve što moja vjera uči	-.171	1 < 2,4,5
Religiozan sam, premda ne prihvaćam sve što moja vjera uči	.099	
Dosta razmišljam o tome, ali nisam na čistu vjerujem li ili ne	.092	
Prema religiji sam ravnodušan	.161	
Nisam religiozan iako nemam ništa protiv religije	.150	
Nisam religiozan i protivnik sam religije	.554	

F = 9,826; p < 0,01

Na faktoru “dopuštanje pobačaja” rezultat je, očekivano, sasvim suprotan. Nereligiozni i protivnici religije relativno su najviše (.554), a “uvjereni vjernici” najmanje skloni “dopuštenju pobačaja” (-.171). Najveće statistički značajne razlike utvrđene su između skupine “uvjerenih vjernika” i svih ostalih.

Rezultati potvrđuju hipotezu 3 (H3), što znači da se i ubuduće može očekivati da će “uvjereni vjernici” značajno više podržavati zabranu pobačaja od ostalih pripadnika populacije. Ta spoznaja je važna činjenica u političkom diskursu oko zabrane/dopuštenja pobačaja u hrvatskom društvu, a govori nam da ne znači da će zabranu pobačaja podržavati 40% odraslih stanovnika, koliko ih je u istraživanju utvrđeno da se izjašnjavaju kao “uvjereni vjernici” (tablica 3.). U određenoj situaciji i trenutku odlučivanja taj postotak može biti i drugačiji. Osim toga, za zakonsku odluku o

pobačaju relevantnija bi bila spoznaja koliki je postotak članova zakonodavnoga tijela opredijeljen za jednu ili drugu opciju.

2.3. Život poslije smrti i pobačaj

Smrt nas se tiče u ovozemaljskom životu jer ne misliti o smrti znači ne misliti o životu. Za mišljenje i zauzimanje stava o smrti potreban je i odgoj (Polić, 1993.; Marinković, 1987.). Vjerovanje da postoji život poslije ovozemaljske smrti, vjerojatno učvršćuje uvjerenje da se kod pobačaja ne radi o uništenju fetusa ili samo budućega ovozemaljskog života, nego o potencijalnom ubojstvu života koji nadilazi nama poznatu imanentnost života. U kršćanstvu je vjerovanje u transcendenciju života povezano s vjerovanjem o duši, o njezinoj vječnosti dok je u nekim drugim religijama povezano s reinkarnacijom. Dakako, za ateiste smrt imanentnoga života kraj je svakoga života.

Tablica 6.
Što mislite o životu poslije smrti? (%)

Duša boravi u raju ili paklu, ovisno o počinjenim djelima u zemaljskom životu	28,6
Duša se ponovo utjelovljuje i nastavlja živjeti	6,3
To se ne može dokučiti	23,5
Ne postoji život poslije smrti	8,3
Ne razmišljam o tome	22,7
Ne znam	10,6

Na postavljeno pitanje “Što mislite o životu poslije smrti?” 33,3% ispitanika odgovorilo je da o tome “ne razmišlja” ili “ništa ne zna”. U odgovorima ostalih ispitanika još su dvije značajnije skupine. U prvoj su ispitanici kršćanske religioznosti (28,6%) dok su u drugoj agnostici (23,5%). Ostali su ateističke orijentacije (8,3%) i oni koji vjeruju u reinkarnaciju (6,3%).

Na zasebnom instrumentu u upitniku o prihvaćanju različitih vjerovanja utvrđeno je da u raj i pakao vjeruje 53,4% ispitanika, sumnja 23,7%, a ne vjeruje 22,9% ispitanika. U reinkarnaciju (da se duša nakon smrti ponovno utjelovljuje) vjeruje 17,3% ispitanika, sumnja 29,7%, a ne vjeruje 53,0% ispitanika. U tom kontekstu znatno je veći postotak ispitanika koji vjeruju u reinkarnaciju, nego što je dobiven kao odgovor naveden u tablici 6.³

³ Ove se razlike mogu tumačiti različito postavljenim pitanjima i mogućnosti odgovora “ne znam” i “ne razmišljam o tome” kojima se često pribjegava u želji da se izbjegne odgovor na pojedino pitanje, ali i kao realno pristajanje uz takve odgovore.

Tablica 7.

“Zabrana pobačaja” s obzirom na stav o životu poslije smrti (analiza varijance)

	M	Kontrast
Poslije smrti duša boravi u raji ili paklu, ovisno o djelima počinjenim u zemaljskom životu	.394	1 > ostali
Poslije smrti duša se ponovo utjelovljuje i nastavlja živjeti	-.177	
To se ne može dokučiti	-.164	
Ne postoji život poslije smrti	-.179	
Ne razmišljam o tome	-.130	
Ne znam	-.170	

F = 29,511; p < 0,01

Analizom varijance utvrđeno je da su faktoru “zabrana pobačaja” najskloniji ispitanici kršćanske vjeroispovijesti koji vjeruju u život poslije smrti, ovisno o djelima u ovozemaljskom životu (.394), a najmanje su skloni oni koji ne vjeruju u postojanje života poslije smrti (-.179) ili vjeruju u reinkarnaciju (-.177). Najveće statistički značajne razlike među skupinama utvrđene su između skupine “kršćanske” i svih ostalih skupina ispitanika.

Tablica 8.

“Dopuštanje pobačaja” s obzirom na stav o životu poslije smrti (analiza varijance)

	M	Kontrast
Poslije smrti duša boravi u raji ili paklu, ovisno o djelima počinjenim u zemaljskom životu	-.243	1 < 3,4,5
Poslije smrti duša se ponovo utjelovljuje i nastavlja živjeti	.045	
To se ne može dokučiti	.100	
Ne postoji život poslije smrti	.145	
Ne razmišljam o tome	.166	
Ne znam	-.065	

F = 12,786; p < 0,01

Na faktoru “dopuštanje pobačaja” analiza varijance pokazala je da su mu relativno najmanje skloni ispitanici kršćanske vjeroispovijesti (-.243), a najviše oni koji ne razmišljaju o životu poslije smrti (.166). Najveće značajne razlike utvrđene su između skupine ispitanika kršćanskoga shvaćanja života poslije smrti i ostalih skupina. Oni koji vjeruju u život poslije smrti (kršćani), značajno su manje skloni prihvatiti pobačaj, odnosno “dopuštanje pobačaja” (tablica 8.).

2.4. Samoubojstvo, eutanazija, kloniranje i pobačaj

Samoubojstvo i eutanazija poznati su u različitim kulturama, ali nisu bili toliko značajni socijalni fenomeni sve do suvremenoga doba. Kloniranje je noviji fenomen, fenomen znanosti postmodernoga doba.

Samoubojstvo se u društvu smatralo kukavičlukom, katkad pokušajem osobne kazne kao iskupljenja za počinjeno zlo djelo, a ponekad kao izlaz zbog neuspjeha u postizanju ideala. U kršćanskom smislu oduzeti (sebi) život je grijeh. Camus drži da je samoubojstvo temeljni ozbiljan filozofski problem kojim se promišlja o smislu življenja (Camus (Kami), 1973.). Eutanazija se također prakticirala u nekim slučajevima (primjerice u ratnim uvjetima). Danas oba fenomena izazivaju etičke i bioetičke rasprave. O pobačaju smo u upitniku postavili detaljnija pitanja, no o samoubojstvu, eutanaziji i kloniranju pitali smo ispitanike samo za stupanj u kojem su im oni prihvatljivi, odnosno neprihvatljivi. Nismo postavili pitanje za različite hipotetske scenarije kada je nekome potrebna pomoć u umiranju, tako da nismo bili u mogućnosti povezati stavove s pristajanjem uz različite moguće opcije. Naime, eutanazija kao pomaganje pojedincu koji želi umrijeti da to i učini, dakle asistencija pri umiranju, može imati različite oblike. Osnovna podjela je na "potpomognuto samoubojstvo", kada onome tko to želi netko pomogne da sam uzme supstancu kojom će okončati život i "dobrovoljnu eutanaziju", kada takvu supstancu (npr. smrtonosnu injekciju) daje, osobi koja to želi, netko drugi. Postoji i razlika u tome *tko* u obje te opcije pomaže – liječnik ili netko drugi (npr. netko od rodbine) (Clery, McLean, Phillips, 2007.:36). Postoji i problem *nedobrovoljne eutanazije* za pacijente koji ne mogu sami o tome odlučiti, npr. za pacijente u koma ili sasvim malu djecu, kada to moraju učiniti liječnik ili netko od rodbine. U svakom slučaju, i pristalice legalizacije eutanazije i njeni protivnici imaju svoje argumente. Pristalice legalizacije eutanazije pozivaju se na dva argumenta: prvi je autonomija svakoga pojedinca da odlučuje o svom životu (argument osnovnih ljudskih prava), dakle da odluči kada smatra da je kvaliteta njegova života toliko narušena da ne može i ne želi više živjeti, odnosno da može *dostojanstveno* umrijeti. Drugi je tvrdnja da pojedinci imaju zakonsko pravo odbiti tretman održavanja na životu, te da terminalno bolesnim pacijentima u vegetativnom stanju često namjerno uskraćuju hranu i vodu, iako nisu sami to sposobni zatražiti, kako bi im omogućili da što prije umru. Zbog čega onda ne pomoći umrijeti onima koji su sasvim sposobni to i zatražiti? (Clery, McLean, Phillips, 2007.:37–38). Protivnici legalizacije eutanazije najčešće koriste četiri argumenta u podupiranju svojega stava. Prvi argument govori o svetosti života, a kod religioznih pristalica o životu kao Božjem daru. Oni se, sukladno tome, protive i samoubojstvu. Drugi argument je da takva dozvola lako vodi od strogo kontrolirane dozvoljene eutanazije do manipulacije i mogućnosti da se ljude ubije mimo njihove želje. Treći argument ukazuje na ogroman pritisak koji se tako stavlja na stare ljude, koji se mogu osjećati kao teret rodbini, i četvrti je da posao liječnika nikada ne može biti pomoć pri ubijanju (Clery, McLean, Phillips, 2007.:38). U svakom slučaju, u nas je malo istraživanja, pogotovo ovakvoga tipa, koja bi istražila podrobnije stavove opće populacije o ovom složenom pitanju.⁴

⁴ Jedan od rijetkih je magistarski rad I. Sorta-Bilajac (2005). *Od eutanazije do distanzije*, objavljen na Medicinskom fakultetu u Rijeci.

Pošli smo od pretpostavke da oni koji prihvaćaju samoubojstvo i eutanaziju kao čin koji se može moralno opravdati, nemaju moralnih zapreka prihvatiti i opravdati pobačaj. Dakako, važi i obrnuta teza – ako se ne prihvaćaju ovi oblici odnosa prema životu, jer nisu socijalno ili moralno prihvatljivi, vjerojatno se neće prihvatiti ni pobačaj.

Tablica 9.
Koliko je za Vas prihvatljivo? (%)

	Neprihvatljivo	Neutralan	Prihvatljivo
Samoubojstvo	92,4	5,2	2,4
Eutanazija	66,0	13,8	20,2
Kloniranje čovjeka	90,4	6,8	2,8

Podaci u tablici 9. pokazuju da najveći postotak ispitanika ne prihvaća samoubojstvo, eutanaziju i kloniranje. Samoubojstvo i kloniranje čovjeka odbacuje preko 90% ispitanika, a prihvaća manje od 3%. Pri tome je zanimljiv odnos prema eutanaziji. Eutanaziju prihvaća svaki peti ispitanik, a 66,0% ispitanika ne prihvaća. Dakle, kad je riječ o eutanaziji, stavovi su nešto “mekši”.

Hipoteza 5 (H5) odnosila se na testiranje odnosa na dvama faktorima i odnosa prema samoubojstvu, eutanaziji i kloniranju. Za svaki od njih zasebno je primijenjena analiza varijance na oba faktora.

2.5. Samoubojstvo i pobačaj

Tablica 10.
“Zabrana pobačaja” s obzirom na (ne)prihvatljivost samoubojstva (analiza varijance)

	M	F = 26,700 p < 0,01	Kontrast
Neprihvatljivo	.042		1 > 2,3
Neutralno	-.400		
Prihvatljivo	-.746		

U utvrđivanju odnosa između stava prema samoubojstvu i faktora “zabrana pobačaja”, analiza varijance pokazala je da su zabrani pobačaja relativno najviše skloni ispitanici koji ne prihvaćaju samoubojstvo (.042), a najmanje skloni oni ispitanici za koje je samoubojstvo prihvatljivo (-.746). Najveća značajna razlika utvrđena je između skupine ispitanika koja ne prihvaća samoubojstvo i skupine za koju je ono prihvatljivo. Ispitanici za koje je samoubojstvo neprihvatljivo značajno više prihvaćaju zabranu pobačaja.

Na faktoru “dopuštenje pobačaja” nisu utvrđene statistički značajne razlike između skupina s obzirom na ne/prihvatljivost samoubojstva.

2.6. Eutanazija i pobačaj

Tablica 11.

“Zabrana pobačaja” s obzirom na (ne)prihvatljivost eutanazije (analiza varijance)

	M	F = 81,492 p < 0,01	Kontrast
Neprihvatljivo	.172		1 > 2,3
Neutralno	-.125		
Prihvatljivo	-.480		

Faktoru “zabrana pobačaja” najviše su skloni ispitanici koji eutanaziju smatraju neprihvatljivom (.172), a najmanje oni ispitanici koji eutanaziju smatraju prihvatljivom (-.480). Najveće značajne razlike utvrđene su između skupine koja smatra eutanaziju neprihvatljivom i ostale dvije skupine. Analiza varijance pokazala je da neprihvatanje eutanazije istodobno znači sklonost prihvaćanju zabrane pobačaja (tablica 11).

Tablica 12

“Dopuštanje pobačaja” s obzirom na (ne)prihvatljivost eutanazije (analiza varijance)

	M	F = 27,063 p < 0,01	Kontrast
Neprihvatljivo	-.100		3 > 1,2
Neutralno	.063		
Prihvatljivo	.286		

“Dopuštenju pobačaja” najskloniji su ispitanici koji eutanaziju smatraju prihvatljivom (.286), a najmanje skloni oni koji ju smatraju neprihvatljivom. Najveće značajne razlike utvrđene su između skupine koja eutanaziju smatra prihvatljivom i ostale dvije skupine. Prihvatanje eutanazije znači sklonost prihvaćanju pobačaja (tablica 12.).

2.7. Kloniranje i pobačaj

Tablica 13.

“Zabrana pobačaja” s obzirom na (ne)prihvatljivost kloniranja (analiza varijance)

	M	F = 9,095 p < 0,01	Kontrast
Neprihvatljivo	.028		1 > 2,3
Neutralno	-.217		
Prihvatljivo	-.387		

Zabrani pobačaja najviše su skloni ispitanici za koje je kloniranje neprihvatljivo (.028), a najmanje oni za koje je kloniranje prihvatljivo (-.378). Najveće značajne razlike utvrđene su između skupine za koju je kloniranje neprihvatljivo i ostale dvije skupine ispitanika. Ispitanici koji ne prihvaćaju kloniranje značajno su skloniji faktoru “zabrana pobačaja” (tablica 13.). Na faktoru “dopuštenje pobačaja” nisu utvrđene statistički značajne razlike između skupina s obzirom na odnos prema kloniranju.

2.8. Pobačaj i sociodemografska obilježja ispitanika

Koliko pojedina sociodemografska obilježja, religioznost i važnost vjere u životu (prediktori) tumače odnos prema pobačaju, utvrdili smo regresijskom analizom prediktorskoga sklopa i faktora “zabrana pobačaja” i “dopuštenje pobačaja”.

Tablica 14.

Regresijska analiza faktora “Zabrana pobačaja” i prediktorskog sklopa (religioznost, spol, dob, obrazovanje, mjesto rođenja, mjesto stanovanja, važnost vjere u životu)

	Standardizirani koeficijenti	Sig.	Korelacije	
	Beta		Direktne	Parcijalne
Obrazovanje	-.158	.000	-.260	-.148
Religioznost	.148	.000	.217	.138
Mjesto rođenja	-.068	.005	-.234	-.060
Spol	-.108	.000	-.033	-.113
Dob	-.127	.000	-.215	-.122
Važnost vjere u životu	.104	.000	.201	.097
Mjesto stanovanja	-.098	.000	-.199	-.089

$R = .401$, $R^2 = .161$, $p < 0,05$

U tablici 14. navedeni su rezultati regresijske analize koji pokazuju da je “zabrana pobačaja” (kriterijska varijabla) statistički značajno povezana s većinom navedenih obilježja (prediktora).

Obrazovanje najviše tumači “zabranu pobačaja”. Zabrani pobačaja najčešće su skloni ispitanici s nižim stupnjem obrazovanja. To se može tumačiti i činjenicom da je među ispitanicima s nižim stupnjem obrazovanja značajno više uvjerenih vjernika (54%) nego u skupini ispitanika sa srednjim obrazovanjem (35%), a osobito onih s višim i visokim obrazovanjem (25%) (Marinović Jerolimov, 2005.:309). Zabrani pobačaja skloniji su ispitanici koji se smatraju religioznima, kojima je vjera važna u životu, starije su životne dobi i žive u manjim (ruralnim) sredinama. Konceptu “zabrana pobačaja” također su relativno skloni i ispitanici muškoga spola, te rođeni

u manjim (ruralnim) sredinama. U objašnjenju se može reći da dominacija ruralno-mentaliteta s tradicionalnim vrijednostima, niskom naobrazbom i religioznošću, ponajprije kršćanskom, čini ključni sklop koji djeluje u smjeru potpore zabrani pobačaja. Prediktorski sklop tumači 16% varijance kriterijske varijable (“zabrana pobačaja”).

Tablica 15.

Regresijska analiza faktora “Dopuštanje pobačaja” i prediktorskog sklopa (religioznost, spol, dob, obrazovanje, mjesto rođenja, mjesto stanovanja, važnost vjere u životu)

	Standardizirani koeficijenti	Sig.	Korelacije	
	Beta		Direktne	Parcijalne
Religioznost	-.071	.004	-.086	-.062
Mjesto stanovanja	-.090	.000	-.058	-.087
Obrazovanje	.083	.000	.058	.079
Spol	.067	.002	.034	.065
Važnost vjere u životu	-.051	.038	-.075	-.044

R = .149, R² = .022, p < 0,05

Regresijska analiza prediktorskoga sklopa i faktora “dopuštenje pobačaja” (koncepta dopuštenja pobačaja) pokazuje da prediktorski sklop vrlo slabo tumači koncept dopuštenja pobačaja kao kriterijsku varijablu. Protumačeno je svega 2,2% varijance kriterijske varijable. Prema analizi Goldbergera (2005.:427-428) od promatranih sociodemografskih varijabli (spol, dob, radni status, zanimanje, mjesto boravka, školska sprema i makroregionalni rezidencijalni status) samo ovaj potonji proizvodi razlike na faktoru “opcija izbora” (dopuštenje pobačaja), na način da ispitanici iz riječke makroregije najviše prihvaćaju dopuštenje pobačaja. To je u skladu s nalazima o najmanjem postotku uvjerenih vjernika u Istri i Primorju (17%), u odnosu na ostale makroregije u Hrvatskoj gdje je utvrđeno između 56% i 70% uvjerenih vjernika (Marinović Jerolimov i Zrinščak, 2006.:285).

3. Zaključak

Pobačaj je jedno od aktualnih bioetičkih pitanja u modernom društvu jer se tiče života – kako žene tako i budućega djeteta, a čim je riječ o životu, riječ je i o bioetičkom pitanju. Literatura i svjetski diskurs ukazuju: (a) da u praktičnom pogledu danas u modernom društvu ne postoji jedinstveno mišljenje o pobačaju – u nekim zemljama on je dopušten, a u nekim zabranjen, uz izuzetke u kojima se dopušta; (b) da u teoretskom pogledu ne postoji jedinstveno stajalište, odnosno opća suglasnost o pobačaju i da se navodi različita argumentacija.

Postoje dva oprečna stajališta: prihvaćanje i odbijanje pobačaja, s različitom argumentacijom koja se kreće od moralne, socijalne, do individualnih prava i sloboda. Jedan od ključnih etičkih pitanja shvaćanje je moralnoga statusa ljudskoga embrija. SKIP argumenti o tome omogućavaju iscrpan, ali nedovršen diskurs.

Moralni status embrija nije jedini razlog zabrani pobačaja. Postoje i druge socijalne okolnosti u kojima se različito percipira pobačaj. Tako su u istraživanju navedene neke okolnosti koje idu u prilog zakonskoj zabrani pobačaja: a) da je to zločin i težak moralni nered, b) da ugrožava život žene, c) da ugrožava demografski opstanak naroda. Također su navedene okolnosti koje idu u prilog dopuštenju pobačaja: a) u slučaju teškoga oštećenja fetusa, b) kad žena nije udana, c) kad bračni par ne želi više djece, d) u slučaju lošega ekonomskog stanja obitelji.

Osim ovih okolnosti, navedena su još su dva važna stava: a) da zakonom treba zabraniti ili zakonom ne regulirati pitanje pobačaja i b) da se odluka prepusti samoj ženi.

Što su pokazali rezultati istraživanja? Slijedom postavljenih hipoteza navest ćemo nekoliko zaključaka koji slijede iz analize rezultata, odnosno provjere hipoteza.

H1 – Ne postoji dominantno opredjeljenje ispitanika ni u načelnim pitanjima o zabrani pobačaja. Svega 30,0% ispitanika drži da je potrebno pobačaj zakonom zabraniti, a 46,0% da to pitanje ne treba zakonom regulirati, odnosno da odluku o pobačaju treba prepustiti ženi (61,9%).

Oko trećine ispitanika prihvaća da pobačaj treba zakonom zabraniti: a) jer je zločin i težak moralni nered – 32,1%, b) jer ugrožava život žene – 35,1%, c) jer ugrožava demografski opstanak naroda – 29,8%.

Najviše ispitanika smatra da pobačaj treba dopustiti u slučaju: a) teškoga oštećenja fetusa – 73,7% dok značajan dio to smatra u slučaju kad žena nije udana – 43,2%, te u slučaju izrazito lošega ekonomskog stanja obitelji (42,2%). U slučaju kada bračni par ne želi više djece, s dopuštanjem pobačaja slaže se 39,4% ispitanika.

Iz ovih podataka može se zaključiti da svega trećina ispitanika prihvaća zakonsku zabranu pobačaja, ali u određenim slučajevima on je dopušten. Najveći postotak ispitanika odobrava pobačaj iz medicinskih razloga.

H2 – Faktorskom analizom ekstrahirana su dva faktora kojima je utvrđena konzistentnost opcija za i protiv pobačaja i koje smo nazvali “zabrana pobačaja” i “dopuštenje pobačaja”. Oni argumentiraju postavljenju hipotezu o postojanju dva koncepta o pobačaju, dva suprotna stajališta u hrvatskom društvu.

H3 – S obzirom na “religijsku samoidentifikaciju” analizom varijance utvrđeno je postojanje statistički značajnih razlika. Pritom se izdvajaju dvije skupine s najvećim razlikama: skupina “uvjerenih vjernika” i skupina u kojoj su ispitanici iz svih osta-

lih kategorija religijske samoidentifikacije. Zabrani pobačaja značajno su skloniji ispitanici koji sebe smatraju "uvjerenim vjernicima" dok je "dopuštenju pobačaja" značajno sklonija skupina svih "ostalih" ispitanika.

H4 – O odnosu prema životu poslije smrti tri su značajnije skupine ispitanika. Među njima je najviše onih koji vjeruju u život poslije smrti (28,6%). Na drugom mjestu skupina je koja smatra da se to ne može znati (23,5%) dok trećina ispitanika (33,3%) uopće ne razmišlja o životu poslije smrti i izjavljuje da o tome ništa ne zna. Testiranjem hipoteze putem analize varijance utvrdili smo da su faktoru "zabrana pobačaja" najviše skloni ispitanici koji vjeruju u kršćansku koncepciju zagrobnoga života. Između njih kao skupine i skupine pristalica svih ostalih ponuđenih odgovora postoji najveća značajna razlika. U slučaju "dopuštenja pobačaja" slika je sasvim obrnuta.

H5 – Analizom varijance utvrđeno je da u prihvaćanju "zabrane pobačaja" najveće statistički značajne razlike postoje između dviju skupina: skupine ispitanika kojima je "neprihvatljivo" samoubojstvo, eutanazija i kloniranje čovjeka i ostale dvije skupine ispitanika za koje su samoubojstvo, eutanazija i kloniranje čovjeka "prihvatljivi" ili se prema njima odnose "neutralno". Prva skupina značajno više prihvaća "zabranu pobačaja". Na faktoru "dopuštenje pobačaja" najviše se razlikuju skupina ispitanika (koja inače relativno više prihvaća "eutanaziju") i ostale dvije skupine koje ne prihvaćaju ili su neutralni prema eutanaziji.

S obzirom na odnos prema "samoubojstvu" i "kloniranju čovjeka" nisu utvrđene skupine s međusobno značajnim razlikama u prihvaćanju "dopuštenja pobačaja".

H6 – Regresijska analiza prediktorskog sklopa (religioznost, važnost vjere u životu i neka sociodemografska obilježja) i faktora "zabrana pobačaja" pokazuje statistički značajnu povezanost faktora s većinom prediktora. Obrazovanje je najbolji prediktor u objašnjenju ovoga faktora. Zabrani pobačaja najčešće su skloni ispitanici s nižim stupnjem obrazovanja. Značajnu sklonost zabrani pokazuju ispitanici kojima je vjera važna u životu, religiozni ispitanici, ispitanici starije dobi i oni iz manjih (ruralnih) sredina. Regresijska analiza spomenutoga prediktorskog sklopa i faktora "dopuštenje pobačaja" objašnjava tek 2,2% varijance. U odnosu na koncept zabrane pobačaja to se čini logičnim s obzirom na karakter obilježja (prediktora).

Ruralne sredine s niskom naobrazbom stanovništva, značajnim utjecajem (kršćanske) religije značajno djeluju kao potpora zabrani pobačaja.

Istraživanje je dalo izvjesnu argumentaciju za zaključak da u hrvatskom društvu postoji "podijeljenost" mišljenja populacije glede odnosa prema pobačaju, što znači da u društvu postoje dva prepoznatljiva koncepta o pobačaju – zabrana i dopuštenje.

U prilog zabrani pobačaja najčešće se u prvi plan ističu moralni argumenti – po-najprije onaj (teološki) da se kod fetusa radi o čovjeku, osobi, ali postoje i drugi argumenti – zdravstveni i demografski.

Pobačaj nije samo moralno pitanje, nego ima i neke druge aspekte – zdravstvene, obiteljske, ekonomske, demografske itd. I u načelnoj zabrani pobačaja postoje situacije koje treba akceptirati kao izuzetke u kojima je pobačaj dopušten. Pitanje je koliko težinu imaju u odnosu na argument “ubojstva osobe”.

Moralni argumenti tiču se svakoga pojedinca – kako onoga koji se odlučuje na pobačaj tako i onoga (liječnik) koji obavlja pobačaj. Njihovi motivi mogu biti različiti.

Ali, postoje argumenti druge vrste koji idu u prilog dopuštenju pobačaja. Dopuštenje pobačaja može se shvatiti kao liberalni stav po kojemu je zabranjen pobačaj, ali s izuzecima u nekoj sasvim konkretnoj situaciji.

Nedvojbeno se pokazalo da su religiozni ispitanici, kao i oni koji su neskloni samoubojstvu, eutanaziji i kloniranju čovjeka, značajno skloniji prihvatiti zabranu pobačaja. Dobiveni rezultati upućuju na već utvrđenu veću rasprostranjenosti tradicionalnoga sustava vrijednosti u određenim dijelovima populacije (najreligiozniji ispitanici), kao i na već utvrđenu činjenicu veće rasprostranjenosti modernoga, liberalnoga sustava vrijednosti u pojedinim regijama (riječka makroregija). No, s obzirom na izrazito većinsku pripadnost kršćanstvu istraživane populacije (prvenstveno Katoličkoj crkvi – 87%), podaci ukazuju i na činjenicu da i značajan dio religioznih ispitanika odstupa od stavova Crkve u pitanju pobačaja, što upućuje na proces individualizacije i privatizacije vjerovanja. Kada je u pitanju pobačaj, tu se očituje i postojanje dugogodišnje zakonske prakse dozvoljenoga pobačaja, dakle liberalne “opcije izbora” na razini sustava i države, koja je doprinijela difuznoj sekularnosti (Vrcan, 2001.) i u ovom kompleksnom pitanju.

Literatura

1. Baloban, S.; Črpić, G. (1998). Relevantne vrednote za uspješan brak i željeni broj djece. *Bogoslovska smotra*, (68) 4:619–640.
2. Baloban, S.; Črpić, G. (2000). Spolnost – odnos prema seksualnom ponašanju. *Bogoslovska smotra*, (70) 2:395–419.
3. Baloban, S.; Črpić, G. (2000a). Bitne vrednote za uspješan brak u Hrvatskoj. *Bogoslovska smotra*, (70) 2:313–341.
4. Barloewen von, Constantin (2000). *Der Tod in den Weltkulturen und Weltreligionen*. Frankfurt am Main, Leipzig: Insel.
5. Cifrić, I. (2007). Verantwortung für das Leben oder Konformismus? (Internationale Konferenz “I. Südosteuropäisches Bioethik-Forum” Mali Lošinj). U: Čović, A.; Sören, T. Hofmann. *Integrative Bioethic*. Sankt Augustin: Academia: 178–194.
6. Clery, E.; McLean, S.; Phillips, M. (2007). Quickening death: the euthanasia debate. In: Park, A. et al. (eds.). *British Social Attitudes. The 23rd Report. Perspectives on a changing society*. London: Sage.: 35–54.
7. Damschen, G.; Schönecker, D. /Hrsg./ (2003). *Der moralische Status menschlicher Embryonen*. Berlin, New York: Walter de Gruyter.

8. Dokumenti Drugoga vatikanskog koncila (1972). Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
9. Epikur (1957). Pismo Menoikeju. U: Bošnjak, B. *Filozofija od Aristotela do renesanse*. Zagreb: Matica hrvatska: 44–148.
10. Goldberger, G. (2005). Revitalizacija religije u sjeni nasljeđa liberalne zakonske regulative: stavovi o pobačaju. *Sociologija sela*, 43 (2):409–437.
11. Ivan Pavao II. (1997). *Evangelium vitae – Evandjelje života*. Enciklika o vrijednosti i nepovredivosti ljudskog života. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
12. Kami, A. (1973). *Mit o Sizifu*. Sarajevo: Veselin Masleša.
13. Knoblauch, T.; Zingerle, A. (2005). *Thanatossociologie*. Berlin: Duncker & Humblot.
14. Marinković, J. (1987). *Ogledi iz filozofije odgoja*. Zagreb: Školske novine.
15. Marinović Jerolimov, D. (2000). Religijske promjene u tranzicijskim uvjetima u Hrvatskoj: promjene u dimenzijama religijske identifikacije i prakse. *Sociologija sela*, supplement 1/2 (147/148):43–80.
16. Marinović Jerolimov, D. (2005). Tradicionalna religioznost u Hrvatskoj 2004.: između kolektivnoga individualnoga. *Sociologija sela*, Zagreb, 43 (2):303–336.
17. Marinović Jerolimov, D.; Zrinščak, S. (2006). Religion Within and Beyond Borders: The Case of Croatia. *Social Compass*, 53 (2):279–290.
18. Matulić, T. (2006). *Život u ljudskim rukama*. Zagreb: Glas koncila.
19. Müller, T. (2005). *Begleitetes sterben als gesellschaftliches Phänomen*. Marburg: Tectum Verlag.
20. Polić, M. (1993). Smrt u životu i odgoju. U: Polić, M. *Odgoj i svije(st)*. Zagreb: HFD (Biblioteka Filozofska istraživanja): 83–98.
21. Skledar, N. (2005). O životu poslije smrti. *Sociologija sela*, 43 (2):371–379.
22. Sorta-Bilajac, I. (2005). *Od eutanazije do distanzije*. Rijeka: Medicinski fakultet. (Magistarski rad).
23. Tomašević, L. (2004). *U bodu s vremenom*. Tomislavgrad: NO.
24. Valković, M. (1997). *Ženidba i obitelj između crkve i države u Hrvatskoj. Crkva i država u društvima u tranziciji*. Split: Hrvatska akademska udruga.: 201–222.
25. Vrcan, S. (2001). *Vjera u vrtlozima tranzicije*. Split: Glas Dalmacije – revija Dalmatinske akcije.

Original scientific paper

Ivan Cifrić

Department of Sociology, Faculty of Philosophy, University of Zagreb, Croatia
e-mail: icifric@ffzg.hr

Dinka Marinović Jerolimov

Institute for Social Research in Zagreb, Zagreb, Croatia
e-mail: dinka@idi.hr

Abortion as a Bioethical Challenge

Abstract

Abortion is an indicator of some controversial bioethical issues of the modern society. It indicates both the social and personal attitude towards unborn life. Two basic attitudes and their own arguments are shown in the contemporary discourse. One attitude allows abortion in certain cases: a heavily damaged foetus, an unmarried woman, a couple who do not want any more children or a particularly difficult financial situation. The other attitude forbids abortion because it is a crime, it is immoral, it puts a woman's life in danger and it threatens the birth rate of a country. The question is: who is to decide about it? Some people believe abortion should be regulated by law, whether it forbids it or allows it in some cases. Others believe there is no need for legislation because a woman alone should decide. In this paper are shown the results of an empirical survey conducted in 2004 by the Institute for Social Research in Zagreb for the project "Social and Religious Changes in Croatia". The survey was carried out on a representative sample of adult population (N=2.220) and a special instrument for the perception of abortion was applied. The aim of the paper is to examine how the respondents' attitude to abortion relates to their religious beliefs (or lack of them), their views on life after death, euthanasia, suicide and cloning as well as their sociodemographical characteristics. The results show that only one third of respondents think abortion should be forbidden by law. 46% think abortion should not be regulated by law. A remarkable number of respondents (62%) believe the decision should be made by women. In cases when respondents think abortion should be allowed, they mostly choose medical reasons for it. Regarding religious self-identification, "true believers" oppose abortion much more strongly than other (un)religious groups and the same is true for those respondents who believe in the Christian afterlife, do not accept suicide, euthanasia and human cloning. Regarding sociodemographical characteristics, respondents with lower education, advanced in age and from smaller (rural) areas where religion plays an important part in life – oppose abortion. Again this points to the established system of traditional values in some population segments (the most religious people) and the modern, liberal system of values in less religious or unreligious segments of population.

Key words: abortion, religious feelings, dying, life, euthanasia.

Received in February 2008

Accepted in February 2008